

Teamleren is meer dan ba

Leerstof en vaardigheden ècht integreren

door Jacques Haenen en Annelien Haitink Hoe weet je als docent dat leerlingen ook ècht wat opsteken van samenwerken? Zorg voor een gemeenschappelijk doel, positieve onderlinge afhankelijkheid en individuele aanspreekbaarheid. Teamwerk dat aan die kenmerken voldoet, leidt tot efficiënter gebruik van de lestijd en biedt leerlingen de kans hun 'repertoire' aan vaardigheden aanzienlijk uit te breiden.

Het begrip team kennen we voornamelijk uit de sportwereld, maar ook uit de medische en de muziekwereld en uit het bedrijfsleven. Het betekent dat een groep mensen als één geheel functioneert, een gemeenschappelijk doel heeft en eensgezind is over de manier van samenwerken. Vertaald naar het onderwijs spreken we van teamwerk wanneer leerlingen als team een product maken waaraan ieder een eigen bijdrage levert. Elk teamlid is dus verantwoordelijk voor het slagen van de onderneming.

Eigen repertoire

Teamleren is een vorm van activerende didactiek, met de docent in een sturende en begeleidende rol.

Het teamwerk moet voldoen aan vier kenmerken (vanwege de beginletters ook wel het pigs-model genoemd):

- **Positieve onderlinge afhankelijkheid.** Het team moet een reden hebben om samen te werken. Er moet een gemeenschappelijk doel zijn; een individueel teamlid kan dat doel dus niet bereiken zonder bijdragen van anderen.
- **Individuele aanspreekbaarheid.** De opdracht zit zo in elkaar dat elke leerling aanspreekbaar is op een individuele en een controleerbare bijdrage aan het teamproduct. Zo niet, dan bestaat het gevaar dat één leerling al het werk doet. Behalve het groepsproduct beoordeelt de docent ook de persoonlijke bijdragen.
- **Gelijkwaardige bijdrage.** Elk teamlid levert een gelijkwaardige

Teamwerk
verschilt van
traditioneel
groepswork

bijdrage. Hierbij kan men denken aan een deeltaak die thuis of op school verricht moet worden, maar ook aan een bijdrage in de klas door middel van een antwoord, een samenvatting, een mening of een reactie.

- **Simultane interactie.** Bij de vertrouwde manier van lesgeven is één persoon aan het woord terwijl de anderen luisteren. Simultane interactie betekent dat de teams tegelijk aan het werk zijn. Dat kan leiden tot een efficiënter gebruik van de lestijd en een hoger leerrendement.

Bij teamleren dat aan deze kenmerken voldoet, komt het begrip 'leren' in een ander licht te staan. De teamleden leren ook van elkaar. Er treedt rolwisseling op, omdat ieder om beurten docent of leerling is. Door elkaar uitleg te geven, krijgt ieder de kans om strategieën van anderen toe te voegen aan zijn eigen repertoire. Leren bestaat hier dus niet alleen uit informatie opnemen en verwerken. Het krijgt ook een sociale functie, omdat een team als geheel de leerstof betekenis geeft. Leren wordt dan het verwerken van informatie met in het achterhoofd de vraag in hoeverre en op welke manier deze bruikbaar is voor het team.

Routines

Teamleren stelt wel eisen aan de vaardigheden van docenten. Ten eerste op het gebied van mondelinge en schriftelijke instructie. Via directe instructie in de klas, studiewijzers, mondelinge en schriftelijke toelichting en tussentijdse begeleiding van de teams en individuele leerlingen, proberen docenten de teams taakgericht en gemotiveerd te laten werken. Dit vergt nogal wat, maar de ervaring leert dat zowel docent als klas betrekkelijk snel routines opbouwen rond teamleren.

Teamleren heeft ook gevolgen voor de klassenorganisatie. De docent wordt een manager die leerlingen inzet voor allerlei taken die vroeger bij de leraarstaak hoorden, zoals het lawaai

nken bij elkaar schuiven

in de klas beheersbaar houden, de tijd bewaken, materiaal uitdelen, zorgen dat iedereen meedoet, belonen, controleren, enzovoort.

Ten slotte zijn er de *vakdidactische vaardigheden*. Docenten werken niet langer vanuit het idee 'wat ga ik behandelen?', maar vanuit het idee 'hoe gaan de leerlingen aan het werk?' Dat vraagt om een andere benadering en planning van de lesstof.

Stappenplan

Door de structuur van de opdracht is teamwerk iets wezenlijk anders dan 'traditioneel' groepswork. Bij groepswork blijft het gewenste resultaat vaak uit omdat leerlingen niet gemotiveerd zijn, niet weten hoe ze de taak moeten aanpakken of zich verschuilen achter anderen. Bij teamwerk is die kans aanzienlijk kleiner.

Dit vereist wel oefening: teams moeten leren hoe ze samen kunnen werken en welke communicatieve en sociale vaardigheden daarvoor nodig zijn. Hiervoor zijn vijftien instructiestrategieën ontwikkeld, een soort stappenplannen eigenlijk, die verschillende doelen kunnen dienen. Zo zijn er strategieën om het groepsgevoel te ontwikkelen (*classbuilding*), andere leggen het accent op de ontwikkeling van sociale vaardigheden en weer andere op de ontwikkeling van cognitieve of probleemoplossende vaardigheden.

In alle strategieën zijn de genoemde pigs-kenmerken verwerkt. Docenten kunnen de strategieën gebruiken om naar eigen inzicht en in eigen tempo te experimenteren met het loslaten en het activeren van leerlingen.

Niet vakgebonden

In alle strategieën is het mogelijk om binnen een team elke leerling een eigen taak te geven. De docent wijst bijvoorbeeld de rollen toe van tijdbewaker, verslaggever en voorzitter, zodat alle leerlingen evenveel spreektijd hebben en iedereen aan de beurt komt. Zo zijn er meer rollen te bedenken, afhankelijk van het soort opdracht en van de vaardighe-

den die het team heeft op het gebied van samenwerken. Door de rolverdeling oefenen de leerlingen steeds in nieuwe situaties met gedrag en de daarbij behorende vaardigheden. Nadat de opdracht is voltooid, wordt tijd ingelast om na te gaan hoe de opdracht is uitgevoerd en wat het eigen aandeel is geweest bij het behalen of het uitblijven van succes.

De instructiestrategieën zijn niet vakgebonden. Pas als er leerstof aan een strategie gekoppeld wordt, is sprake van een vakgebonden lesactiviteit. Het is de docent die kiest welke strategie geschikt is voor welke lesstof. Daarbij spelen de leerdoelen natuurlijk een grote rol. De docent moet leren goede combinaties te maken tussen instructiestrategie en lesinhoud, zodat het verwerken van de leerstof gekoppeld wordt aan het trainen van vaardigheden.

Een voorbeeld van een instructiestrategie is het discussiespel *Hoeken* (zie kader). Daarin krijgen leerlingen kans eens buiten het eigen, vaste kringetje te praten. Het is een manier om clanvorming te voorkomen en het groepsproces te bevorderen. Elke leerling is intensief met de leerstof bezig en discussieert over wat het voor hem persoonlijk betekent. Tegelijk wordt geoefend met sociale vaardigheden als luisteren, interpreteren van wat de ander zegt, elkaar niet in de rede vallen, enzovoort.

Instructiestrategieën zoals *Hoeken* zijn zeer bruikbaar om leerlingen en docenten te laten wennen aan activerend en procesgericht onderwijs. De strategieën vragen weinig tijd, zijn helder gestructureerd en goed in te passen in het reguliere programma. Docenten die ermee werken, melden dat ze door deze werkwijze een nieuwe bron van onverwachte leerervaringen aanboren. De klas wordt een stimulerende, maar ook veeleisende, leeromgeving voor zowel de docent als de leerlingen.

Jacques Haenen en Annelien Haitink zijn werkzaam bij het IVLOS (Universiteit Utrecht). In het boek 'Teamleren op school en in de klas' (SMD, Leiden 1998) bespreken zij de genoemde instructiestrategieën voor teamleren. Meer informatie: 030-2533776 (Ineke Buijs), a.haitink@ivos.uu.nl

Hoeken

De instructiestrategie *Hoeken* is bedoeld als begin of afronding van een reeks andere activiteiten. Het werkt als volgt. De leerlingen hebben een standpunt over iets dat ze gelezen of gehoord hebben. De hoeken van het klaslokaal staan voor een bepaald standpunt. De docent vraagt de leerlingen van hun plaats te komen en in de hoek van hun standpunt te gaan staan. Zo voegen leerlingen met een zelfde mening zich bij elkaar. Een neutraal standpunt innemen mag ook; in dat geval is er nog een derde groep. Vervolgens zoeken de leerlingen in de eigen groep een partner aan wie ze in het kort hun mening toelichten. De partner

luistert, stemt in of voegt zijn eigen argumenten toe. De leerlingen moeten wel de tijd in de gaten houden, zodat ze allebei aan de beurt komen.

Nu komt het moeilijkste gedeelte: de leerlingen steken over en zoeken een gesprekspartner in de groep met de andere mening. De opdracht is opnieuw om in korte tijd het standpunt uiteen te zetten, maar omdat de leerlingen het nu niet met elkaar eens zijn moeten ze, behalve naar elkaar luisteren, ook in eigen woorden terugvertellen wat ze van de ander hebben gehoord. Pas als de gesprekspartner het eens is met de parafrase, is deze zelf aan de beurt.